

Broedvogelinventarisatie HOEKELUM in 1958 en 1959

Door Herman Leijs

Langs de weg van station Ede-Wageningen naar Bennekom ligt aan de linker kant, op ongeveer tien minuten gaans, een gemengd bos van loofhout, dennen en beuken, afgewisseld met bouwland, parklandschap, weiland, hakhout, larix- en douglasopstanden en hier en daar kaalkap. Dit terrein, behorende tot het Luthers Buitencentrum „Hoekelum” (conferentieoord) is opengesteld voor leden van „Natuurmonumenten” en is ruim 100 ha groot. Wegens het afwisselende boskarakter leek het bijzonder geschikt voor een broedvogelinventarisatie. In 1958 en 1959 is hier een begin mee gemaakt en het ligt in de bedoeling er nog enige tijd mee door te gaan, opdat een indruk wordt verkregen van eventuele fluctuaties.

De methodiek van inventarisatie was die, welke o.a. wordt toegepast door de Vogelwerkgroep Haarlem. Voor het vaststellen van territoria van *merel*, *zanglijster* en *roodborst* werd hoofdzakelijk geteld op enkele windstille avonden in mei, juni en juli. Voor vogels die geregeld op ongeveer dezelfde plaats zingen, bleek het tellen van zingende mannetjes wel te voldoen. Andere vogels, die weinig of niet zingen, kunnen niet op deze wijze worden vastgesteld en er moest dus een andere min of meer betrouwbare telmethode worden bedacht. Dit geldt met name voor *zwarte kraai*, *houtduif*, *holenduif*, *spreeuw*, *huismus*, *kauwtjes*, *Vlaamse gaai*, *ekster* en enkele andere vogels. Van deze soorten werd het voorkomen op een bepaalde plaats zo goed mogelijk geschat.

Bij spechten deed zich de moeilijkheid voor, dat deze vogels vrijwel geheel „Hoekelum” bestreken, waardoor dus het trommelen of lachen geen enkel houvast bood omtrent het aantal broedparen. Wanneer er grote jongen zijn is het niet moeilijk om afgaand op het luide geroep de nestbomen te vinden.

Territoria of nesten van *spreeuwen* en *kauwen* werden eveneens vastgesteld op de bedelroep der jonge vogels. Het aantal broedparen van *houtduif* en *holenduif* werd naar hun geregelde voorkomen zo goed mogelijk geschat.

Bij geregeld waarnemen en luisteren zal men steeds op ongeveer dezelfde plaats een vogelsoort zien of horen zingen en men zou dus kunnen aannemen dat daar dus wel een territorium aanwezig zal zijn. De volgende vragen rijzen echter:

1. hebben alle zingende ♂♂ een ♀ en zo ja, is er dan sprake van een nest met jongen of eieren?
2. hoe groot is het percentage niet-zingende ♂♂ dat wel een ♀ en een nest heeft?

Op de eerste vraag kan geantwoord worden, dat inderdaad niet alle zingende ♂♂ gepaard zijn. Dit is b.v. vaak het geval met de *bonte vliegenvanger*. Het in vraag 2 opgeworpen probleem is sterk afhankelijk van de weersgesteldheid. Het kan gebeuren dat men een bepaalde vogel niet hoort of ziet bij de herhaalde bezoeken en dat zich ter plaatse toch een nest bevindt. In 1958 b.v. vond ik een nest van de *fluit*, waarvan ik het ♂ nooit had horen zingen. De jongen zijn goed uitgevlogen. Drie andere *fluiters* zongen volop en steeds op ongeveer dezelfde plaats. De ♀♀ hiervan werden ook geregeld waargenomen. In dit geval was dus het aantal *fluiters* vier paar, hoewel slechts drie zingende mannetjes waren geteld.

Bij de veldopnamen zijn op een globale gewassenkaart elf bostypen onderscheiden, die later voor de verwerking van de gegevens zijn samengevoegd tot vijf bostypen (biotopen), waarin zangterritoria werden vastgesteld en twee typen (bouwland en grasland) waarin geen enkel territorium werd gevonden.

1. Naalddhoutcomplexen.

Hierin komen *fijnspar*- en *douglasop*-standen voor zonder enige ondergroei. Deze bossen zijn zeer dicht en donker. Het percentage is echter gering. Dit soort bos bleek alleen van belang voor de *zwarte mees*, het *goudhaantje* en de *matkop*.

De *larix*opstanden (plm. 20 jaar ouder, ongeveer 10 m hoog) hebben over het

TABEL 1

Bostypen	Aantal territoria		Idem in ‰		‰ ha Bostypen		Gemiddeld aantal territoria / ha	
	1958	1959	1958	1959			1958	1959
Naaldhout . . .	92	113	27 ⁰ / ₀	26 ⁰ / ₀	36 ⁰ / ₀	40ha	2.3	2.8
Beukenbos . . .	99	109	29 ⁰ / ₀	25 ⁰ / ₀	21 ⁰ / ₀	23ha	4.3	4.7
Gem. loofbos .	107	151	31 ⁰ / ₀	35 ⁰ / ₀	16 ⁰ / ₀	18ha	5.9	8.5
Hakhout	25	23	7 ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	11 ⁰ / ₀	12ha	2.1	1.9
Kaalkap	12	23	3 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	5 ⁰ / ₀	8 ⁰ / ₀	9ha	1.3	2.6
Bouwland	—	—	—	—	3 ⁰ / ₀	3ha	—	—
Grasland	—	—	—	—	5 ⁰ / ₀	6ha	—	—
Aan huizen . .	5	14	1 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	3 ⁰ / ₀	—	—	—	—
Onbekend . . .	4	4	1 ⁰ / ₀	1 ⁰ / ₀	—	—	—	—
TOTAAL . . .	344	437	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀	100 ⁰ / ₀	111ha		

algemeen een redelijke ondergroei van eik, vogelkers, bosbes en bochtige sme-
le.

Het grove dennenbos (20-50 j.) heeft een weelderige loofhoutmenging van berk en eik, terwijl in de kruidlaag grote plekken bosbes en bochtige sme-
le voor-
komen.

2. Beukenbos.

Het betreft hier een monocultuur van beuk, met zeer weinig ondergroei, meest-
al niets dan een ruw humusdek met bladeren en plaatselijk wat mossen.
Langs de randen van dit soort bos komt echter soms wat ondergroei voor van bochtige sme-
le. Beukenlanen van enig belang zijn bij dit biotoop gerekend.

3. Gemengd loofbos (parklandschap)

Het betreft hier een loofbos met soorten als eik, berk, linde, els, esdoorn, es, pla-
taan, beuk, kastanje en een weelderige struiklaag van prunus, vlier e.d. en veel ondergroei van kruiden als kamperfoe-
lie, braam, brandnetel, klimop enz. Het geheel wordt plaatselijk onderbroken door boomgaard, moestuin, gazons en aanplant van exoten en coniferen om huizen en gebouwen.

4. Hakhout.

Meestal eikenhakhout en soms schrale bijmenging en/of opslag van grove den. De kruidenvegetatie is in de regel gering. Plaatselijk is echter adelaarsvaren en kamperfoelie belangrijk.

5. Kaalkapvlakten.

Dit is óf gerooid bos óf gekapt hakhout, waarin plaatselijk weer douglas en larix zijn geplant. Vooral langs de paden zijn echter eiken en ander hout blijven staan, die als zangposten voor merel, zanglijster, koolmees, gekraagde roodstaart en ook wel fitis van belang bleken.

(Voor territoriumbepaling en verwerking der gegevens werden nog twee typen toegevoegd: huizen en onbekende broedplaatsen.)

In 1958 werden 40 soorten broedvogels in „Hoekelum” vastgesteld (1 soort niet met volkomen zekerheid). In 1959 bedroeg dit aantal 44.

Het gemiddelde per ha (bouwland en grasland buiten beschouwing gelaten) bedroeg in 1958: 3,3, in 1959 méér, n.l. 4,3 paren.

Uit bovenstaande tabel komen duidelijk de verschillen tussen 1958 en 1959 uit. Vooral loofbos en kaalkap geven, verhoudingsgewijs, een sterke stijging te zien.

Fitis. Dit vogeltje heeft in het onderzochte gebied weinig belangstelling voor het gemengde loofbos. Weliswaar zijn hier geregeld zingende ♂♂ gehoord, doch met zekerheid zijn hier geen territoria vastgesteld. Vermoedelijk zijn de waargenomen vogels óf doortrekkers óf vogels, die wel in „Hoekelum” of elders in de omgeving hebben gebroed. Zeer opvallend is de sterke vooruitgang in

TABEL 2

Vogelsoort	Aantal territoria		1 Naald-hout		2 Beuk		3 Gemengd loof bos		4 Hakhout		5 Kaalkap		Huizen		Nest-plaats onbekend	
	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959
Koolmees	21	27	5	7	7	9	6	10	2	...	1	1	...	...	...	...
Pimpelmees	13	24	1	7	5	7	4	9	2	1	1	1	...	...	...	...
Zwarte Mees	4	5	2	4	...	...	1	1	1	...	...	...	...	...	...	...
Glanskopmees	9	10	2	6	3	2	3	2	1	...	...	...	...	...	...	...
Kuifmees	1	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Staartmees	—	2	...	...	...	...	...	2	...	...	...	...	...	...	...	...
Goudhaantje	1	5	1	5	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Boomklever	7	6	...	...	3	4	3	2	1	...	...	...	...	...	...	...
Boomkruiper	9	8	3	1	3	3	3	4	...	...	...	...	...	...	...	...
Fitis	10	21	6	7	1	...	1	2	1	1	1	11	...	...	...	...
Tijftjaf	8	13	2	4	1	2	4	7	1	...	...	...	...	...	...	...
Zwartkop	9	8	2	1	2	3	5	4	...	...	...	...	...	...	...	...
Tuinfluit	9	13	4	5	...	1	4	6	1	...	...	1	...	...	...	...
Fluit	4	4	1	1	1	1	1	1	1	1	...	...	...	...	...	...
Roodborst	20	22	11	13	4	2	3	5	2	2	...	...	...	...	...	...
Heggenus	12	12	2	2	1	7	7	7	...	1	1	1	...	...	...	...
Winterkoning	13	15	6	8	1	1	4	6	2	...	...	...	...	...	...	...
Gekr. Roodstaart	12	18	3	3	4	8	2	5	1	1	2	1	...	...	...	...
Grote Vliegen-vanger	3	4	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	3	4	...	...
Boompieper	4	6	1	...	...	...	...	...	...	...	3	6	...	...	...	...
Kauw	11	14	...	...	7	8	4	6	...	...	...	...	...	...	...	...
Grote Lijster	9	11	5	2	2	5	2	4	...	...	...	...	...	...	...	...
Zanglijster	18	24	8	8	4	3	4	11	2	2	...	...	...	...	...	...
Merel	27	28	8	8	5	5	10	10	3	3	1	1	...	1	...	...
Spreeuw	33	48	...	...	19	22	14	21	...	...	...	...	...	5	...	...
Vink	25	24	6	5	11	8	6	9	2	2	...	...	...	...	...	...
Tortelduif	7	7	2	3	2	1	3	3	...	...	...	...	...	...	...	...
Holenduif	3	9	...	2	1	5	2	2	...	...	...	...	...	...	...	...
Houtduif	17	18	5	6	8	5	4	5	...	2	...	...	...	...	...	...
Vlaamse Gaai	6	4	3	2	...	1	1	1	2	...	...	...	...	...	...	...
Wielewaal	3	17	1	...	1	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	1
Grasmus	1	5	...	...	...	...	...	...	...	...	1	5	...	...	...	...
Bonte Vliegen-vanger	—	1	...	...	...	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...
Spotvogel	—	1	...	...	...	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...
Matkopmees	—	1	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Geelgors	1	2	...	...	...	...	...	...	...	...	1	2	...	...	...	...
Huisemus	5	4	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	5	4	...	...
Ekster	1	2	1	2	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Zwarte Kraai	1	1	...	...	1	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...
Groenling	1	...	...	...	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Grote Bonte Specht	2	2	...	...	1	1	1	1	...	...	...	...	...	...	...	...
Groene Specht	1	1	...	...	...	...	...	1	...	...	...	...	...	...	1	...
Fazant	2	1	...	...	...	...	...	...	1	...	...	...	...	...	2	...
Zwarte Specht	17	1	...	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...	1	...
Kleine Bonte Specht	—	1	...	...	...	...	...	1	...	...	...	...	...	...	...	...
Steenuil	—	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1
Witte Kwikstaart	—	1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1
TOTAAL	344	436	92	113	99	109	104	151	25	23	12	29	8	14	4	3
Aantal soorten	40	44	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

1959 van 10 op 21 zingende ♂♂. Het droge voorjaar en de warme zomer van 1959 zijn waarschijnlijk zeer gunstig voor de *fitis* geweest.

Fluiter. Opvallend is dat de 4 paren in 1958 zowel als in 1959 in vier verschillende biotopen huisden. (Zie tabel II.)

Kauw en *spreeuw*. Het viel op dat beide vogelsoorten in een soort kolonieverband hebben gebroed in de westhoek van „Hoekelum”. De meeste nesten zaten in holten in eiken- en beukenbomen, sommige onder dakpannen (*spreeuw*). Opvallend is hierbij verder, dat elders in het terrein zeer geschikte nestbomen aanwezig waren, doch dat deze niet door *kauwen* of *spreeuwen* werden bewoond. Het schijnt dat beide vogelsoorten een zekere voorkeur voor menselijke bewoning hebben. Het aantal *spreeuwen* nam in 1959 sterk toe.

Koekoek. Werd beide jaren slechts eenmaal in het terrein gehoord. Verder werden in het terrein waargenomen of gehoord de volgende soorten, waarvan het broeden op „Hoekelum” niet bekend werd of, wegens het ontbreken van het geschikte biotoop, onwaarschijnlijk moet worden geacht.

Nachtegaal. Eenmaal horen zingen.

Kieviten. Verscheidene keren fouragerend op het weiland.

Wulp. Geregeld overvliegend. Broedvogel van de Ginkelsche Heide.

Waterhoen. Eenmaal horen roepen bij de vijver van het kasteel.

Boerenzwaluw. Broedt bij de boerderij in „Hoekelum”.

In tabel II is duidelijk af te lezen hoeveel territoria van een bepaalde soort per bostype werden vastgesteld. Het zal zeker aanbeveling verdienen soortgelijke terreinen elders in het land op dezelfde manier te inventariseren en de uitkomsten te vergelijken.

Vrijwel alle vogelsoorten geven een stijging van het aantal zinnende ♂♂ te zien. Vooral bij *koolmees*, *pimpelmees*, *fitis*, *tijftjaf*, *tuinfluiter*, *gekraagde roodstaart*, *zanglijster*, *goudhaantjes*, *spreeuw*, *holenduif* en *grasmus* was deze stijging naar verhouding aanzienlijk. *Vlaamse gaai*, *wielewaal*, *boomklever*, *boomkruiper* en *zwartkop* geven een lichte daling te zien.

Kuifmees en *groenling* werden alleen in 1958 als broedvogel waargenomen. Daarentegen waren in 1959 *staartmees*, *bonte vliegenvanger*, *spotvogel*, *matkop*, *kleine bonte specht*, *steenuil* en *witte kwikstaart* nieuwe soorten. In totaal werden in 1959 93 territoria meer vastgesteld dan in 1958.

Eerste waarnemingen van de koekoek in 1961

Op mijn oproep in het mei-nummer hebben niet minder dan 25 lezers gereageerd, waarvoor ik ze allen hartelijk dank zeg, mede namens de Antwerpse bioloog W. De Smet, die dit jaar gegevens verzameld heeft over eerste waarnemingen van de *koekoek* in Europa.

Hieronder volgen de waarnemingen, waarover ik dank zij Uw medewerking beschik:

5-3 Numansdorp (M. J. Tekke, J. Kist, J. H. Klatte); 15-3 's-Gravenhage (mevr. M. J. Tekke); 13-4 Deurne bij Antwerpen; 16-4 Kennemerduinen; 17-4 Sittard, 's-Gravenhage/Scheveningen; 20-4 Terwolde bij Deventer; 21-4 Zelhem; 22-4 Ootmarsum, Venlo; 23-4 Oirschot; 27-4 Grevembroek bij Beltrum/Eibergen, Den Hoorn, Texel; 29-4 Amersfoort, Naardermeer; 1-5 Dedemsvaart; 5-5 Hendrik-Ido-Ambacht, Oost-Duinen tussen 's-Gravenhage en Wassenaar; 8-5 Aalsmeer; 11-5 Rotterdam/Capelle a. d. IJssel, Nieuwkoopse plassen; 12-5 Aerdenhout;

13-5 Petten; 16-5 Scheveningse Bos; 18-5 Heemstede; 19-5 Lobith, Bakhuisbos bij Heerde, De Purmer; 22 en 24-5 Appelscha; 25-5 meeuwenkolonie bij Wassenaar; 29-5 Wardeer N.H. (zie ook jrg. 9, nr. 4, pag. 217).

W. P. ROELOFS

Overzomerende kleine burgemeester?

Tussen 19 mei en 27 mei 1961 werd vrijwel dagelijks een *kleine burgemeester* gezien op een vuilnisbelt achter de Hondsbossche Zeewering. De vogel hield zich op tussen *zilvermeeuwen*. Ook in juni werd de vogel daar nog éénmaal gezien, daarna werd de belt niet door ons bezocht. Op zondag 3 september werd een *kleine burgemeester* waargenomen in de onmiddellijke omgeving van dezelfde vuilnisbelt, eveneens tussen *zilvermeeuwen*. De vraag rijst of dit dezelfde vogel was, die er wellicht heeft overzomerd.

Mej. G. ZWAAN en G. R. MONSEES